

DIVADELNÉ PROFESIONALIZMY OČAMI LINGVISTKY

OLGA ORGOŇOVÁ

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Abstrakt: Príspevok predstavuje kategóriu pomenovaní, tzv. profesionalizmy, ktoré používajú v ústnej komunikácii profesionáli v slovenskom divadle. Cieľom je priblížiť čitateľovi túto špecifickú slovnú zásobu oscilujúcu medzi spisovnosťou a nespisovnosťou, doteraz systematicky nerefektovanú v odborných ani všeobecných výkladových slovníkoch na Slovensku. Súčasne ide o pokus rámcovo ozrejmiť kontext súčasnej slovenskej slovníkovej produkcie očami lingvistky a následne doň začleniť koncept slovníka divadelných profesionalizmov. Slovník, o ktorom sa v texte referuje, pripravuje medziodborový lingvisticko-teatrologický tím ako počtu k blížiacей sa storočnici od zrodu slovenského profesionálneho divadla.

Kľúčové slová: profesionalizmus, slovník divadelných profesionalizmov, lingvistika, teatrologia, medziodborovosť

Namiesto úvodu

Renomovaný jazykový akrobat Július Satinský vo svojej múzickej kariére často narážal na achillovu pätu spisovnojazykovej reality. Neraz ho „triafal šľak“ z limitov spisovnej slovenčiny a neúprosných jazykových redaktoriek, ktoré nie vždy mali pochopenie pre jeho jazykovú normalitu. A písal o tom celé besednice.¹ V jednej z nich, zaoberajúc sa genitívom plurálu, si napríklad kládol otázku, aký je správny výraz pre Slovensko v onom tvare: Slovensk? Slovensiek? Slovenskov?² Na pripomienku uvedme aj výňatok z istého rozhovoru pre denník Sme: „Šľak ma ide trafiť z dospelých jazykových redaktoriek, ktoré mi hovorové slovo ‚puberťák‘ opravujú na ‚pubertiak‘. Hraničný prechod opravujú na hraničný priechod. A čo ženy? Tiež sú v staršom veku v priechode? Pozdravujte odo mňa jazykovú redaktorku.“³

Teda aj majster Satinský z času na čas upadal do osídel jazykovej normy nie vždy totožnej s jazykovou normalitou a pamätajúcej na uspokojenie všetkých vyjadrovacích potrieb. O „vyvlnkovaných“ neprípustných jazykových tvaroch, odvodzovacích koncovkách, ale aj celých slovách či textoch vie ne jeden smrteľník svoje, a – aby som nebola nespravodlivá – nielen na Slovensku, ale napríklad aj v našej (jazykovo i ináč) „najsesterskejšej“ krajine, v Českej republike. Výsledkom je trpký pocit z nepochopenia, z nedostatočného priestoru na slobodné pomenovanie reality či reálne

¹ Július Satinský v deväťdesiatych rokoch v pravidelnej rozhlasovej rubrike čítaval svoje besednice, v ktorých humorne pertraktoval, čo ho v poslednom období nasrdilo. Súbor besedníc neskôr vyšiel knižne pod názvom *Šľak ma ide trafiť*.

² SATINSKÝ, Július. *Šľak ma ide trafiť*. Bratislava : HEVI, 1997, 1. vydanie, s. 41. ISBN 80-88873-08-8.

³ SATINSKÝ, Július – KOLLÁROVÁ, Jana. „Júlo, už zasa?“ [rozhovor]. In *Sme*, 4. 10. 2001. Dostupné na <https://www.sme.sk/c/123287/julius-satinsky-julo-uz-zasa.html#ixzz5eInqa5jL> [cit. 1. 2. 2019].

pomenovanie vecí v ich prirodzenosti, priam nahote. Každý, kto zakúsil túto trpkosť, ju prekonáva po svojom. Napríklad anonymný český jazykotepec s pseudonymom „jaz“ ju ventiluje recesistickým maľovaním slovne komentovaných *Opráskov sčeskí historje – příručky pro laickou i odporou veřejnost*.⁴ *Opráski* sú obrázkové publikácie na pokračovanie – majú už päť dielov. Tak sa podráždené ego s jazykovým citom „vybúrilo“ na spisovnom jazyku: z jeho podráždenia vytryskol kreatívny prameň a vzniklo celé dielo založené na jazykovej hre, dokonca v multimediálnom jazykovo-výtvarnom spracovaní. V duchu učenia hrou sa recipient povznesie nielen nad rigidnosť reálnej spisovnosti, ale si zreviduje aj dejepis. Na svetlo dňa sa dostáva galéria historických postáv s kreatívne upravenými, funkčne zašifrovanými či zdeformovanými menami. Vo vydaní *Opráskov* z roku 2014 figurujú medzi inými Dement Gutwald, atlét Zápotek či skokan na lyžiach Jiří Fraška. Malá jazyková úprava a „špilec“ je na svete aj medzi všeobecnými menami: od českého štátného filmu je len na skok štátny film, z antisemitizmu sa prešmyčkou stáva antisemitizmus. Rovnaké nástroje jazykového experimentovania (a testovania významových následkov nekonvenčných zmien foriem) využívajú aj súčasní „akrobati“ slovenčiny. V televíznej relácii *Kredenc* je Štefan Hrib kryptosémicky označovaný ako Stív Lysohlávka, krstné meno Kvetka je nahradené nie nekontroverzným mutantom Krepka a podobne. Takouto štylizovanou hrou je napokon deformovaný jazykový výraz, reformovaný význam, ale aj celkový obraz predlohy, teda mimojazykového súcna. Prečo? Z pudu sebazáchovy zakríknutého jazykomila. Len tak – raz pre nekonvenčnú zábavu či intelektuálny tréning, občas možno z pozérstva, inokedy z potreby vyplniť „biele miesto“ v slovníku.

Čo má toto všetko spoločné s prirodzenými, v komunikácii bežne fungujúcimi profesionalizmami, ktorým sa venuje táto štúdia? Dosť veľa. Profesionalizmus je akýsi ústny, zväčša kratší, pendant oficiálneho (t. j. odborného či bežného) pomenovania fixovaného v písme. Herec v bežnej neformálnej profesionálnej reči označuje veľkú rolu stručnejším „klada“ či „nálož“, veď je to nielen zrozumiteľné, ale aj ekonomické. Tak ako civil familiárne nazýva kofolu „kofča“ či počasie „počko“, divadelník má svoje „obsadko“, „klaňačku“ či „ďakovačku“ a mladí sa nestránia použiť na označenie premiéry výraz „premeča“. Nie vždy je taký profesionalizmus (v posledných príkladoch presnejšie „profislangizmus“) uznaný kodifikáciou, nie vždy je pripustený do verejnej komunikácie. Ostáva uväznený v reči uzavretej komunity profesionálov v istom fachu, sľaby zakliaty. No niekedy niet vhodnejších náprotivkov, takže neostáva na výber: buď profesionalizmus, alebo nič. Skúsme napríklad nájsť serióznejší náprotivok k výrazom z reči osvetľovačov v divadle, ako sú „vaňa“ či „sprcha“. Aj iní fachmani, čo vo svojej praxi používajú výrazy tak, ako im „zobák narástol“ (respektíve tak, ako to v praxi prirodzene funguje), darmo čakajú na ich legitimizáciu. Hráč na klarinet nesmie v oficiálnom dokumente pomenovať časť svojho nástroja „hubička“, lebo to neznie dosť slovensky. Aj kostýmová výtvarníčka si povzdychne, že nesmie písať o „prevlekoč“ hercov, lebo jej to počítač „vyvlnokuje“.

Vyššie uvedené sa podpísalo na mojom rozhodnutí, neostávať ako lingvistka dlhšie pasívnou a neprizerať sa viac schizofrénii z dvoch paralelných vyjadrovacích kódov odborníkov: na jednej strane uznanej a známej terminologickej reči a na druhej strane neznámej, pre širšie publikum za hranicou odboru akoby nejestvujúcej kaž-

⁴ Porov. napr. https://obalky.kosmas.cz/ArticleFiles/193391/auto_preview.pdf/FILE/Opraski-sceski-historje_Ukazka.pdf [cit. 1. 2. 2019].

dodennej ústnej reči profesionálov. Zviditeľňovanie profesijnej reči som začala od „hantýrky“ v divadle: v záujme plnokrvného fungovania – o rok storočného – profesionálneho slovenského divadla aj mimo inscenácií a vedeckých reflexií pripravujeme spísanie slovníka divadelných profesionalizmov. V mene legalizácie živej reči profesionálov divadla a poodhalenia sveta ich prebohatej – pritom laikom neznámej – každodennosti.

Kontextuálne (kultúrne a sociálne) súvislosti slovníka profesionalizmov

Spoločenské a humanitné vedy 21. storočia (kam patria aj jazykoveda s teatrologiou) treba vnímať v kontexte demokratizácie vedy, teda v podmienkach, keď sa potláča autoritatívnosť vedy jednostranne zastupovanej verdiktmi odborných autorít voči verejnosti. Alebo ináč: veda sa stáva v čoraz väčšej miere predmetom pozornosti a aktívneho záujmu verejnosti. Tendencia k narastaniu počtu účastníkov na stváňovaní verejného života formujúcich občiansku spoločnosť nezostáva bez následku ani v jazykovom živote.⁵ Postrehnutú vedeckú ideu dokladá realita: „ľudové“ iniciatívy a kampane neobchádzajú ani jazykovedu. Rodia sa tak napríklad diskusné fóra o otázkach spisovnej slovenčiny na facebooku, pertraktujúce aspekty spisovnosti s inovačnými alternatívami, ktoré sú inšpirované praktickou skúsenosťou ľudí pera, konkrétne prekladateľov.⁶ Iným príkladom iniciatív zdola (laikmi) je tvorba slovníkov tvorených ako zbierka príspevkov množstva prispievateľov.⁷ Podobné internetové slovníky pozná aj slovenčina: spomeňme online slovník cudzích slov *Môjslovník.sk*.⁸ V takejto podobe, v rôznom rozsahu a kvalite, ponúka internet čoraz viac špecializovaných slovníkov (ktoré absentujú vo vedeckej produkcii), napríklad slovníky slangu, nárečové slovníky a pod. Jestvuje tiež možnosť, že slovník vytvorí laik-nelingvista neanonymne, sám, pričom ponúke svoje hotové dielo na spolufinancovanie formou novodobej zbierky (crowdsourcingu) z dobrovoľných príspevkov/darov verejnosti, prípadne inštitúcií. Takto možno v slovenskom internetovom priestore aktuálne nájsť

⁵ Pozri DOLNÍK, Juraj. *Jazyk v sociálnej kultúre*. Bratislava : VEDA, 2017, s. 216. ISBN 978-80-224-1584-2.

⁶ Pozri <https://sk-sk.facebook.com/pages/category/Community/Prekladatelia-tlmo%C4%8Dn%C3%ADc-korektori-259797654060276/>.

⁷ Model tvorby „otvoreného slovníka“ s pomocou prispievateľov zdola nebol objavený v dobe internetu, aj keď ten prispievanie do slovníka technicky uľahčuje a dáva možnosť anonymným spoluautorom vkladať príspevky do otvoreného diela ľahko, rýchlo a kedykoľvek z pohodlia domova. (Pozri napr. projekt nových výrazov „Čeština 2.0“, v ktorom sa za desať rokov nazbieralo 10000 slov. Z nich koordinátori projektu Martin Kavka a Michal Škrabal finálne vyseletovali 3000 životaschopných pomenovaní a vydali ich knižne v roku 2018 pod názvom *Hacknutá čeština*.) Slovník so spoluúčasťou verejnosti však jestvoval už v 19. storočí. Tak vznikol *Oxford English Dictionary*, ktorý obsiahol aj heslá vytvorené s podporou miliónov podnetov na papierových lístočkoch. Dostupné na <https://sk.wikipedia.org/wiki/Crowdsourcing> [cit. 1. 2. 2019]. Slovenská jazykovedná tradícia tvorby výkladového slovníka v polovici minulého storočia šla skôr cestou riadeného odborného excerptovania beletrie ako reprezentatívneho zdroja spisovnej slovenčiny na zmapovanie registra reprezentatívnych slov. Výhodou je, že takto vytvorený slovník obsahuje odborníkmi garantované informácie. Nevýhodou je, že nie je obsahovo taký bohatý ako slovník tvorený s masovou podporou.

⁸ Pozri <http://www.mojslovník.sk/slovník-cudzich-slov/>. Prevádzkovateľ slovníka upozorňuje na jeho riziká takto: „Upozorňujeme, že cudzie slová a skratky v databáze mojslovník.sk sú pridávané a kontrolované priebežne. Vzhľadom na charakter tohto projektu (otvorený slovník cudzích slov editovaný samotnými používateľmi) nie je možné považovať obsah tohto slovníka za 100% overené informácie. Prevádzkovateľ preto nezodpovedá za správnosť informácií tu uvedených.“ [cit. 1. 2. 2019].

vreckový slovník *Glupe reči – Ďoďikov slovník do kešeni*.⁹ Jeho autor Richard Staviarsky vyzbieral na dofinancovanie svojho slovníka „východniarčiny“ v crowdsourcingovej kampani cieľovú sumu 2 000 € na pokrytie nákladov na túto publikáciu.

Nás zaujíma najmä (odborníkmi garantovaný) výkladový slovník, ktorý by zachytával a vysvetľoval výrazy z profesionálnej komunikácie divadelníkov, konkrétne divadelníkov na Slovensku. Na Slovensku jestvuje preklad *Divadelného slovníka* významného francúzskeho teatrológa Patricea Pavisa, ktorý bol preložený do viacerých jazykov. Pavis v slove na úvod signalizuje, že pôjde o dielo, ktoré uspokojí divadelného odborníka i bežného milovníka divadla.¹⁰ Slovník je nesporne vítaným akademickým dielom a dobrou podporou teatrológov či literárnych vedcov. Pritom nechávam bokom fakt, že bol vydaný v roku 2004 a po pätnástich rokoch by azda potreboval doplnenia, inovácie, revízie, (...), prípadne nového pokračovateľa. Z lingvistického (lexikologického a lexikografického) hľadiska sa javí, že vybrané výrazy v slovníku sú v prevažnej miere prostriedkami z písomného vedeckého registra: prostriedky zo živej divadelnej reči každodennosti – profesionalizmy – ponúka len okrajovo.¹¹

Všimnime si bližšie súvzťažnosť divadelných pojmov na osi pojem – termín – profesionalizmus. V menovanom slovníku je napríklad zakomponované heslo *skúška* s výkladom na pätnásť riadkov. Tento výklad sa sústreďuje na koncepčný problém vzťahu medzi netvorivým opakovaním naučeného a tvorivým hľadaním originálneho podania segmentu hry metódou „pokusov a omylov“. To je nesporne dôležitý strategický koncept pojmu implikovaný v slove *skúška*. Tento výraz vyznieva síce ako bežné slovo, ale patrí ku kľúčovým zložkám divadelnej terminológie a má exaktné náprotivky v rôznych svetových jazykoch (porov. napríklad franc. *répétition* či nem. *Probe*). Lenže nevidadelník sa z tohto označenia nedozvie nič o divadelnej praxi: o tom, že jestvuje séria skúšok v rôznych etapách približne dvojmesačného naskúšavania novej divadelnej hry, ako sú ideovka, čítačka, priestorovka, aranžovačka, technická, svetelná, fotená, generálka. Ščasti sa oné rozvinutia hesla *skúška* dajú dohľadať v iných heslách (napríklad heslo *čítané predstavenie* čiastočne približuje čítačku a aranžovačku, pravda, nie v reči obyčajných ľudí, milovníkov divadla). V jestvujúcom výklade nie je zmienka ani o tom, že jestvuje aj opakovacia *skúška* už naštudovanej hry, známa ako *oprašovačka*, *markírovačka* či *spomienková slávnosť*. Slovník na druhej strane ponúka a rieši iné kľúčové pojmy divadla, ako na ne upozorňuje autor v tematickom registri, so skupinou hesiel pod zastrešujúcim začlenením do „dramaturgie“, „textu a diskurzu“, „herca a postavy“, „žánrov a foriem“, „inscenácie“, „receptie“, ba aj do skupiny semiotických pojmov (napr. *deixis*, *symbol*, *ikon* [správne po slovensky *ikona*], *index*, *aktant* atď.).

Pristavme sa ešte pri štylizáčnej stránke sledovaného slovníka preloženého z francúzštiny. Samotné výklady sú z väčšej časti formulované ako encyklopedické profily pojmov na relatívne vysokej abstrakčnej úrovni, nevynímajúc odkazy na ďalšiu súvisiacu vedeckú literatúru. Inými slovami, ide o štylizáciu vedeckého textu pre diva-

⁹ „*Glupe reči - Ďoďikov slovník do kešeni*“ je malým humorným slovníkom do vrecka. Zbierka vyše tisícov zvučných slov východniarskeho, šarišského dialektu so svojským „doďikovským“ výkladom, slovenským prekladom, je obohatená o šťavnaté východniarske hlásky a „glupe reči“. Dostupné na <https://www.startlab.sk/projekty/324-glupe-reci-dodikov-slovník-do-keseni/#o-autoroch> [cit. 1. 2. 2019].

¹⁰ PAVIS, Patrice. *Divadelný slovník*. Bratislava : Divadelný ústav, 2004, s. 7. ISBN 80-88987-24-5.

¹¹ Výrazy mapujúce praktický divadelný svet (ako napríklad *praktikábel* či *orchestika*) sú v ňom málopočetné a ich výklady sú viditeľne stručnejšie než výklady hesiel z dominantného pojmoslovía.

delného experta. Slovník francúzskeho autora prirodzene inklinuje k neslovenskému divadelnému kontextu, čo vidno aj na výkladoch reálií známych i na Slovensku. Napríklad v hesle *pašie* uvádza niekoľko zahraničných miest, kde sa dodnes hrajú pašie. Slovenský čitateľ slovenského prekladu si ale nevdojak položí otázku: Vari zo Slovenska sa už pašie vytratil? Takto interdisciplinárne otvorený slovník so spektrom pojmov na priesečníku divadla, literárnej vedy, teórie textu a diskurzu či semiotiky je nesmierne náročným počínom rozhladeného tvorcu s akademickou akribiou. Pokiaľ ide o jeho recepciu bežnými milovníkmi divadla (či už bez humanitného vzdelania alebo s ním), nedá sa predpokladať, že by všetkému porozumeli. K tomuto – pre teatrologický svet potrebnému – akademickému dielu o teórii divadla sa tak žiada doplniť slovník reflektujúci aj divadelnú prax, každodenný chod i bežnú reč divadla v transparentnom, zľahka popularizačnom podaní. Prísľubom naznačeného „odformalizovaného“ slovníkového korelátu ku komentovanému dielu je rozpracovaný slovník divadelných profesionalizmov. Jeho adresátom je spomínaný milovník divadla, ale aj samotný divadelník – praktik či adept múzických štúdií (konzervatorista, vysokoškólák). Navyše, fenomén profesionalizmu a jeho miesta v národnom jazyku je atraktívnym námetom aj pre „jazykára“.

Pojem profesionalizmus

Professionalizmy majú v stratifikácii slovenského národného jazyka svoje legitímne miesto. O chápaní pojmu profesionalizmus vypovedá Jozef Mistrík v *Encyklopédii jazykovedy* takto: „Professionalizmy sú výrazy pomenúvajúce predmety, javy a deje späté s istou pracovnou oblasťou. Používajú ich odborníci v jednotlivých vedných odboroch a pracovníci v jednotlivých výrobných oblastiach. (...) Professionalizmy vznikajú z potrieb jazykovej ekonomie (rýchly prenos informácie). Tým sa líšia od slangizmov, pre ktoré je príznačná exkluzívnosť vyjadrovania. Od slangizmov ich odlišuje aj to, že sú trvácnejšie a majú dlhodobú platnosť.“¹² Ján Bosák jasne vyratúva charakteristické vlastnosti profesionalizmov, a to: 1. ekonomickosť komunikácie, 2. citovú neutrálnosť, 3. nedeforovanú štruktúru (zodpovedajúcu nepríznačným slovotvorným modelom), 4. frekventované používanie v odbornej, profesionálnej komunikácii.¹³

Lingvistky Jana Klincková a jej česká kolegyňa Věra Těšínská prezentovali svoje výskumy v oblasti slangu a profesionalizmov v medicínskom prostredí. Obe zozbierali materiál kvantitatívne porovnateľný s tým, ktorý do tejto chvíle zhromaždil autorský tím pripravovaného zborníka slovenských profesionalizmov (Klincková 700 výrazov, Těšínská 400 výrazov). Věra Těšínská v duchu českej tradície zaraďuje celý svoj materiál do slangu.¹⁴ Jana Klincková uvažuje o profesionalizmoch vo vzťahu ku slangizmom v časopise *Slovenská reč*¹⁵, kde poukazuje na fakt, že profesionalizmy

¹² MISTRÍK, Jozef a kol. *Encyklopédia jazykovedy*. Bratislava : Obzor, 1993, s. 355 (Professionalizmy) a 385 (Slang). ISBN 80-215-0250-9.

¹³ BOSÁK, Ján. Dynamika subštandardov. In *Studia Academica Slovaca*. 34. (Eds. Jozef Mlacek, Miloslav Vojtech). Bratislava : Stimul 2005, s. 21 – 28. ISBN 80-88982-95-2.

¹⁴ TĚŠÍNSKÁ, Věra. Několik poznámek k mluvě zdravotnických pracovníků. In *Sborník přednášek ze IV. konference o slangu a argotu v Plzni 9. – 12. února 1988*. (Zost. Karel Maršík). Plzeň, 1989, s. 201 – 209.

¹⁵ KLINCKOVÁ, Jana. Professionalizmy ako špecifická vrstva lexikálnych prostriedkov. In *Slovenská reč*, 1990, roč. 55, č. 6, s. 327 – 334.

vznikajú najmä preto, aby v ústnej komunikácii ekonomicky alternovali s viac-slovným spisovným alebo terminologickým pomenovaním. Ako ďalšiu relevantnú diferencnú črtu profesionalizmov uvádza „jazykovú stabilitu“, čo znamená, že ich význam a forma pretrvávajú počas viacerých generácií.¹⁶ K vyššie uvedeným postrehom by sa dalo súhrnne skonštatovať, že lingvisti v priebehu desaťročí postupne zachytili a pomenovali typické črty profesionálnych výrazov. Zdôraznili pritom, že profesionalizmy oscilujú na hranici spisovnosti a nespisovnosti, respektíve, že ich pozícia na tejto osi nie je jednoznačná ani rozhodujúca (a preto sa do istej miery prenikajú s pomenovaniami inklinujúcimi raz k slangizmom, inokedy k inému útvaru jazyka od spisovnej terminológie po nespisovný argot či dialekt) a tiež, že sú výrazovo úsporné a v kontexte odboru významovo jednoznačné. Všetky tieto parametre sú pritom chápané graduálne (ako viac-menej prítomné), nie s absolútnou platnosťou.

Uvedené vlastnosti sú dobre vyabstrahovanou charakteristikou profesionálnych slov, ktoré sú v súlade aj s doposiaľ vyzbieranou databázou výrazov (divadelných aj nedivadelných). Ide o pomenovania, ktoré efektívne (jasne, zrozumiteľne a prevažne stručne) pomenúvajú profesionálne predmety či deje a urýchľujú výmenu informácií v ústnej komunikácii (najmä) odborníkov či pracovníkov zasvätených v danej pracovnej špecializácii.

Všimnime si niektoré „cnosti“ profesionalizmov na konkrétnych ilustračných výrazoch z rôznych oblastí:

1. stručnosť: namiesto *cremor cum acidi lactici* (krém na suchú pokožku) slúži jednoslovný výraz *premašťovák*, namiesto *malígnu tumor* (zhubný nádor) *rak*, namiesto *oleum ricini* (ricínový olej) *riciňák*;

2. približnosť: dosahuje sa metaforou, napr. *kulisa* (obal riadiacej páky), *havko* (voltížny cvik pripomínajúci močenie psa), *zľaknutý kameň* (prasklina na kameni v reči výtvarníkov), *piškóty* (tanečné cvičky), *ihličky* (vojenská uniforma typ 60 v tzv. ihličkovom vzore);

3. zrozumiteľnosť: *cisársky rez/cisarák* namiesto *sectio caesarea*, *hasené vápno* namiesto *hydroxid vápenatý*, *slepé črevo/slepák* namiesto *appendix*.

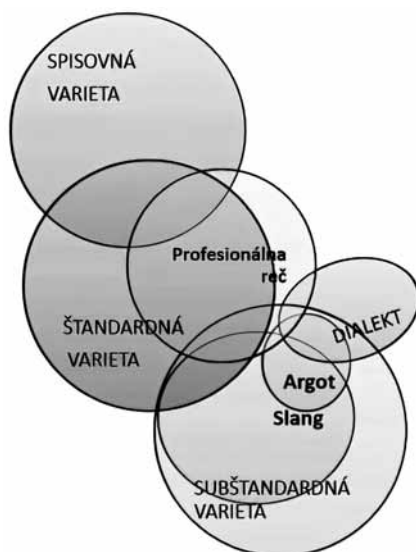
V predchádzajúcich prácach na tému profesionalizmov sme s kolegyňami-lingvistkami venovali pozornosť tiež škálovaniu takýchto výrazov v rozptyle viacerých útvarov národného jazyka.¹⁷ Na základe materiállovej práce s tisíckami profesionálnych výrazov z rôznych profesií (umeleckých, ale aj technických, remeselníckych atď.) sme dospeli k predstave o mieste profesionalizmov v národnom jazyku a o ich prienikoch so všetkými ostatnými súčasťami jazyka tak, ako to graficky naznačila naša spolupracovníčka Zuzana Popovičová Sedláčková.¹⁸

Útvar označovaný v tomto grafe ako profesionálna reč je priesečníkom všetkých

¹⁶ Tamže.

¹⁷ ORGOŇOVÁ, Oľga – BOHUNICKÁ, Alena. *Lexikológia slovenčiny. Učebné texty a cvičenia*. Bratislava : Stimul, 2011. Dostupné na: <http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=5953>; tiež ORGOŇOVÁ, Oľga – ŠMAJDOVÁ, Františka. Miesto profesionalizmov v národnom jazyku a ich vzťah k iným semivarietám. In *Jazykovedné štúdie 32 : prirodzený vývin jazyka a jazykové kontakty*. (Eds. Katarína Balleková, Lubor Králik, Gabriela Múcsková). Bratislava : VEDA, 2015, s. 409 – 420. ISBN 978-80-224-1494-4.

¹⁸ POPOVIČOVÁ SEDLÁČKOVÁ, Zuzana. Interpretácia perspektíva sociolektov v rámci stratifikácie národného jazyka. In *Jazyk a jazykoveda v interpretácii*. (Eds. Oľga Orgoňová, Katarína Muziková, Zuzana Popovičová Sedláčková). Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2014, s. 161 – 170. ISBN 978-80-223-3695-6.

útvarov národného jazyka. Dotýka sa spisovnej vrstvy slovenčiny v prípadoch, keď profesionalizmy nemajú žiadne alternatívne náprotivky v „neutrálnej“ reči (porov. výrazy z reči osvetľovačov – vaňa, sprcha), prípadne ide o výrazy identické s termínmi, bez možnosti oddeliť teoretický výraz od takého, čo sa používa súčasne v praxi (mizanscena, pašie).¹⁹ So štandardnou časťou slovenčiny majú na úrovni ekonomických, krátkych výrazov prieniky napríklad slová klada či nálož (veľké herecké roly), na úrovni hovorových výrazov napríklad dverovka (nenáročná bulvárna komédia s typickým scénickým motívom otvárania a zatvárania dverí). Subštandardné (čiže nespisovné) sú napríklad bohemizmy (paní nesu psaní, pan prokurist nesu list) a tiež hrubé, silne expresívne výrazy: pičungy (falošná hra hudobníka), sračka (zlá, nekvalitná divadelná hra), či celé frázy, ako napr. presrať predstavenie (1. pokaziť predstavenie, 2. zmeškať predstavenie).

Azda najväčšiu pozornosť priťahuje vzťah medzi profesionalizmami a slangizmami. Jeho hranice sú na jednej strane jasné: profesionalizmy sa viažu na odbornú komunikáciu, slangizmy sú vecou záujmových aktivít. Na druhej strane, prvok citelnej expresívnosti, výrazovej deformácie či citovej nápadnosti, ktorý je typický primárne pre slangizmy (pripomeňme, že profesionalizmy sú považované primárne za prevažne neutrálne), robí túto hranicu vágnou, a tak stavia obe kategórie do ťažko odčleniteľnej súvzťažnosti. Aj v pripravovanom slovníku divadelných profesionalizmov je veľa výrazov, ktoré sú nesporne expresívne, pritom ale stále patria do profesijnej, nie záujmovej komunikácie. Výrazy ako kukaňa (dnes už zriedkavá šepkárska búdka), kurník (najnekvalitnejšie miesta v hľadisku), oštinôžka (tanečná pozícia „attitude en

¹⁹ Jazyk je dynamický, živý organizmus a prípustná je aj možnosť, že pôvodne nespisovný profesionalizmus sa „povýši“ na spisovný profesionalizmus a môže skončiť ako odborný termín. Takú perspektívu vidím napríklad vo výraze prevleky (prezliekanie kostýmov). Výraz dlhodobo funguje v profesii a výstižne pomenúva akciu v divadelnom živote, nie je možné ho z komunikácie divadelníkov odstrániť a nie je ani dôvod ho nahradiť iným výrazom.

l'air“), režo/rejžo (režisér) a mnohé iné tak napriek ich expresívnosti považujem za profesionalizmy. Moment príslušnosti k profesionálnej komunikácii ostáva rozhodujúcim signálom na identifikáciu profesionalizmov aj v prípade ostatných sporných pomenovaní.

Cesta k divadelným profesionalizmom

Kým podrobnejšie zdokumentujeme graficky naznačený rozptyl profesionálnej reči a jej zodpovedajúcich výrazov (profesionalizmov) v divadle, priblížme si v krátkosti širšie okolnosti „jazykárskeho“ skúmaní na ceste k profesionalizmom.

Lingvistická teória (aj) na Slovensku už dávnejšie ráta s legitimitou odformalizovanej, všednej verzie jazyka. Ján Horecký v sedemdesiatych rokoch minulého storočia diferencoval dve podoby demokratického jazyka. Na jednej strane hovoril o demokratizácii spisovného jazyka v zmysle jeho šírenia ako centralizovaného jazyka (teda jednotného nástroja na verbálnu kultiváciu spoločnosti vedeckými autoritami), na druhej strane poukazoval na protívahu tejto centralizácie v podobe expanzie demokracie v oblasti používania jazyka.²⁰ V druhom prípade ide o decentralizáciu a diverzifikáciu podôb verbálnej komunikácie s podporou masovej kultúry a tým aj neformálneho správania, čo, pravdaže, zahŕňa i zodpovedajúci (odformalizovaný) spôsob používania jazyka. Tento rozmer demokratického jazyka sa v lingvistiky nielen na Slovensku nedoceňuje azda v rovnakej miere ako ten, ktorý inklinuje skôr k regulácii jazykovej praxe „zhora“. Používanie jazyka pritom môže dospieť (a aj dospieva) k odkrývaniu lingvistickými elitami nevymodelovaných, neočakávaných možností pri uspokojovaní komunikačných potrieb. Inými slovami, jazyková prax odhaľuje „biele miesta“ v autoritatívnych konštruktoch (akademických príručkách, vedeckých slovníkoch) tak, ako na to sem-tam narazil Július Satinský, citovaný v úvodnej esejistickej časti tohto textu. Raz bol oprávnené konfrontovaný so slovo-tvornými nezrovnalosťami predpony (prípád „prechod/prieťah“), inde odhalil limity gramatických tvarov (genitív názvu našej krajiny), alebo mu celkom chýbali slová – napríklad náprotivky nárečových výrazov (povedzme k liptovskému slovu „prdieneč“ na označenie izbičky slobodnej dievky²¹).

Pri ďalšej úvahe o potrebnosti profesionálnych slov pripomeniem ideu poľského etnolingvistu Jerzyho Bartmińskiego o sile slov ako kryštálov, ktoré najlepšie odrážajú realitu a vypovedajú napokon o kultúre spoločnosti.²² Bežný každodenný život (tu uvažujeme o divadle, ale rovnako to platí aj inde) je nepredvídateľný: sústavné prináša nečakané, kontextom podmienené situácie. Stačí, ak niekto zmení intonáciu pri vyslovení slova hrdina a z hrdinu sa stane jeho opak – zbabelec. (Predstavme si

²⁰ HORECKÝ, Ján. Východiská teórie spisovného jazyka. In *Z teórie spisovného jazyka. Zborník referátov a diskusných príspevkov*. Bratislava: VEDA, 1979, s. 13 – 22. Dodajme, že autor citovaných myšlienok, profesor Ján Horecký, je „rovesníkom“ slovenského profesionálneho divadla, aj on sa narodil v roku 1920 a táto zmienka nevdojak vzdáva hold aj múdrosti tohto veľikána slovenskej jazykovedy, ktorého odkaz je nezmaateľný a jeho myšlienky – ako vidno – žijú v slovenskej lingvistiky aj trinásť rokov po jeho smrti.

²¹ SATINSKÝ, Július. *Šlak ma ide trafít*, s. 42.

²² „(...) slova jsou krystaly, které v sobě lámou obraz světa a soustřeďují jeho vybrané aspekty; slova se spojují v síti vztahů s jinými slovy, s předměty, s člověkem, s fakty z jeho vlastní historie i z dějin jazykového společenství. Studium lexikální zásoby jazyka a významů slov tak otevírá novou perspektivu pro celou kulturu.“ Pozri BARTMIŃSKI, Jerzy. Čím se zabývá etnolingvistika? In *Slovo a smysl*, 2007, č. 4, s. 302.

reálne možnosti vyslovenia repliky: „Ty si teda hrdina!“ Slovník nerátajúci s variabilitou ústnej reči onú intonačnú variabilitu plodiacu aj významné významové rozdiely nezachytí, živá reč áno.) Normálny človek si v takýchto situáciách počína konštruktívne: veci bezproblémovo pomenúva podľa svojej potreby a jeho spolubesedník mu bezproblémovo rozumie. Obaja to robia „bezznalostne“²³, nezávisle od ovládania teórie, napríklad od gramatických poučiek či znalosti spisovnej slovenčiny, a predsa je ich reč plnohodnotná, zrozumiteľná a plne funkčná. Ak bábkoherec označí predmet, o ktorý sa opiera počas vedenia bábok (z odvrátenej strany vzhľadom na diváka), ako kľakátko, nikoho v praxi ani nenapadne spisovne premenovať tento profesionalizmus na kľakadlo, hoci spisovná slovenčina neúprosne uplatňuje príponu -dlo na označenie predmetov odvodených od slovies (rydlo, mydlo, vozidlo, šidlo,...). Spomeňme si na „kauzy“ s výrazmi z bežnej komunikácie, ako sú lehátko upravené na ležadlo, alebo zámena slova kukátko (na dverách) za spisovnosťou evokované slovo priezor. Jediné všeobecné slovo, ktoré slovenčina ponechala vo svojom spisovnom fonde s príponou -tko, je pravítko (lineár). Ešte aby sme pravítko zmenili na pravidlo! Ani „brept“ nemá nikto v bežnom živote potrebu opraviť na spisovný „brpt“.

Reč profesionálov vzniká spontánne a vďaka svojej životaschopnosti pretrváva nezávisle od jazykovedných modelov, návodov či poučiek. Kritériom úspešnosti výrazov z bežného života nie je ich systémová adekvátnosť (zodpovedajúca pravidlám jazyka), ale potrebnosť a používanosť: ak sú v komunikácii potrebné, stávajú sa životaschopnými súčasťami reči a v aktívnej komunikácii sa utvrdzuje ich prítomnosť.²⁴ Takto zaužívané výrazové prostriedky pomenúvajú realitu v takej miere variability, nuansovanosti, členitosti, aká je v praxi potrebná. Všimnime si, ako sa to prejavuje napríklad pri označovaní jednej z kľúčových postáv v divadle – herca. Na označenie profesionála, ktorý účinkuje na divadelnej scéne, figuruje v (centralizovanom) oficiálnom slovnom aparáte jednoducho výraz herec. Odformalizované a decentralizované možno v praktickej reči divadelníkov stretnúť – či v duchu potreby nuansovania typov takýchto profesionálov (napríklad frakmen, nóblmen), alebo z prirodzenej variability vyjadrovania príslušníkov rôznych súborov viac či menej od seba vzdialených – aj výrazy hamlet, panáčik či komediant. Tým sa ale mapovanie terénu nevyčerpáva: profesionalizmus môže byť podľa potreby aj hodnotiaci. To sa prejavuje na pomenovaniach ako šuflikant (zlý herec), či, naopak, pán javiska (dobrý herec). Tiež je veľký rozdiel medzi hercom, ktorý hrá/to má za čiarku, a tým, ktorý je na hosťovačke – hoci v tomto prípade nejde o hodnotenie výkonu, ale o finančné ohodnotenie. Podobne pre malú rolu jestvuje v praxi celý rad neformálnych označení, ktoré majú zaužívané väčšie či menšie herecké kolektívy a bežne ich využívajú v každodennej reči. Tak možno niekto uprednostňuje výraz štek, frcka či čurda, iné označenia „pan prokurist nesu list“ či „paní nesu psaní“. Na označenie malej roly jestvuje aj výraz cameo, tu už ale ide aj o významové odlišenie: cameo (z tal. cammeo) býva stvárnený známou osobou (napríklad športovcom, spevákom, politikom, režisérom či inou celebritou),

²³ Termín Juraja Dolníka, ktorý používa napríklad vo veľavravnom spojení „bezznalostná gramatika“ v už citovanej publikácii *Jazyk v sociálnej kultúre* aj inde.

²⁴ Juraj Dolník reflektuje tento jav životaschopnosti potrebných prvkov v jazyku, pričom na priblíženie používa sugestívne prirovnanie s motívom nezámerného chodníčka cez parkový trávnik: „Zámerom jednotlivcov bolo skrátiť si cestu, ale nie vyšliapať chodníček.“ Pozri DOLNÍK, Juraj. *Jazyk v sociálnej kultúre*, s. 34. Dodajme, že tento nezámerne vyšliapaný chodníček cez parkový trávnik býva spravidla legalizovaný a vydláždený mačacími hlavami či vyliaty asfaltom – lebo je potrebný.

pričom cieľom jej účinkovania je zvýšenie atraktívnosti prezentovanej divadelnej hry. V tejto súvislosti nemožno prehliadnúť súvislosť „ozdôb“ súčasných divadelných hier s „kamejami“ – výtvarnými ozdobami, šperkmi, ktorých podmanivosť pretrvala vo výtvarníctve dodnes.²⁵ Aj takéto vznešené metaforické motívy využíva výrazový register divadelníkov.

Nič z týchto výrazov nenájde v Pavisovom *Divadelnom slovníku* či v bežnom výkladovom slovníku slovenčiny. To však očividne neznamená, že oné slová nejestvujú, prípadne by sa chystali zaniknúť. Mimochodom, v zamýšľanom slovníku divadelných profesionalizmov nachádzame aj signály úspešne zafixovaných pomenovaní cudzieho pôvodu (napr. už spomínané autentické české citátové jednotky „pan prokurist nesu list“ či „paní nesu psaní“), lebo sú, prosto, životaschopné. Je prirodzené, že profesionálna „hantýrka“ využíva výrazy cudzieho pôvodu podobne ako oficiálna spisovná slovenčina. Raz je to dané zemepisným susedstvom so spriaznenými profesijnými komunitami (porov. maďarčinou inšpirované fekeťáky – čierny kostým bábkoherca v čiernom divadle), inokedy nepreložiteľnou odbornou inšpiráciou (porov. vyššie spomínaný výraz *cameo* alebo výrazy z francúzštiny, ako sú *mizanscéna* či *arabeska*). Výpočet inojazyčných prevzatí môže pokračovať výrazmi z nemčiny (*bína* – javisko, *hinterbína* – vedľajšie javisko, *hauptka* – hlavná postava, *šlágwort* – kľúčové slovo/časť textu, po ktorom nasleduje part pokračujúceho partnera atď.), z taliančiny (*stagiony* – divadlá, ktoré nemajú stály súbor, „sezónne“ divadlá; *primadona* – hlavná ženská postava v opere a operete; množstvo ďalších hudobných výrazov), či z čoraz viditeľnejšie prítomnej angličtiny. V poslednom prípade ide prevažne o najmladšie prírastky do fondu výrazov z reči profesionálov. Tieto výrazy sčasti reflektujú technický pokrok (porov. výrazy ako *gobo* – iniciálová skratka zo slov „go before object“ = clona), ale tiež výrazy alternatívne vyjadriteľné iným konkurujúcim neanglickým výrazom (stejdž – javisko, *bína*). Slovník profesionalizmov nemôže ignorovať ani takéto výrazy, rovnako ako nemôže ignorovať expresívne výrazy či celé frázy, ak sú v divadle zaužívané. Ak sa zlej hre v divadle hovorí sračka, tak ten výraz z reči divadelníkov nemožno vymazať, rovnako ako nie je dôvod obchádzať v slovníku výrazy ako *pičungy* (falošné hranie hudobníkov) či spojenie „má to/malo to ťažkú ríť“ (predstavenie je/bolo ťažkopádne). Akoukoľvek selekciou by slovník strácal na autenticite odrážajúcej reálnu reč divadla v jej mnohotvárnosti.

Rozmanitosť prvkov živej reči sa nedá zachytiť v tradičných slovníkoch s celonárodnou pôsobnosťou, zachytávajúcich prostriedky reprezentatívnej podoby slovenčiny viazanej na verejnú komunikáciu. Tvorcovia všeobecného slovníka nielenže nie sú (a nemôžu byť) hlbkovo zasvätení do špecifických potrieb komunikácie – aj tu jestvuje čosi ako (jazyková) deľba práce. Autori takéhoto slovníka teda nepoznajú prirodzene používaný výrazový aparát špecifických societ, akými sú príslušníci istých profesií, v tomto prípade divadelníci. Živá reč (divadelníkov či iných profesio-

²⁵ Kameje nadväzujú na rytie do drahých kameňov, napríklad achátu či onyxu (primárne na techniky výroby pečatidla). Objavujú sa od 4. st. p. Kr. v Alexandrii, odkiaľ sa rozšírili do Grécka a Ríma, kde boli nesmierne obľúbené. Umenie rytia do drahokamov previtalo aj v stredoveku v Byzancii, odkiaľ sa kameje často dovážali do západnej Európy. V stredoveku sa kameje často umiestňovali na väzby vzácnych kníh či na relikviáre. Ako mimoriadne cenné predmety bývali nezriedka kráľovskými darmi. Dodnes sa zasaďujú do zlatých obrúčok, prsteňov, spón či príveskov v šperkárstve. Južnoslovanské jazyky (napríklad slovinčina, srbcina či bosniačina) aj v súčasnosti metonymicky pomenúvajú celé šperky s takýmito drahými kameňmi ako kameje.

nálnych komunít) pulzuje medzi ľuďmi, jej prejav sa spája s ústnou každodennou komunikáciou, a preto sa jej podoby dajú zachytiť len v teréne. Register prostriedkov reči divadelníkov možno uchopiť jedine v komunikácii s divadelníkmi tak z rôznych inštitúcií a geografických lokalít, ako aj z rôznych profesií v divadle (herci, speváci, tanečníci, hudobníci, režiséri, kostýmovní výtvarníci, dramaturgovia, manažéri, technici, garderobieri, maskéri,...).

Rozmanitosť reči divadelníkov na jednej strane celkom prirodzene korešponduje s ich individuálnymi potrebami a skúsenosťami, na druhej strane objektívne súvisí s teritoriálnou a sociálnou situáciou, rovnako ako s architektonickým zázemím ich domovských divadelných inštitúcií. Tak povedzme západoslovenský divadelník (osobitne technik) používa výraz „kvicht“ namiesto závažia (ten z Brezna už nie, aj keď pracuje ako technik v bratislavskom divadle), kým východoslovenský technik ho zrejme ani nepozná – vystačí si so závaším. Východoslovák sa zasa sem-tam „načechrá“, kým Západniar sa vyparádi, či možno na nemeckú nôtu sa „dá do pucu“. Diferenciácia ústnej reči je napokon spojená aj s diferenciáciou na vekovej osi. Mladá generácia inklinuje k „hacknutej“²⁶ slovenčine plnej anglicizmov či neologizmov, a naopak, čím je divadelník starší, tým jeho reč viac inklinuje k neutralite, centralizácii, spisovnosti. Aj to je výzva na slovníkové zachytenie: v slovníku načúvajúcim reči v generačnom rozptyle musí byť miesto nielen pre neutrálny výraz javisko či nemčinou poznačený, dávnejšie ukotvený profesionalizmus bína, ale aj pre mládežnícky preferovaný novotvar stejdž, prevzatý z angličtiny. Rovnako ako vedľa slovenských pomenovaní pre technickú zložku (technici, chlapi, páni ľavej/pravej strany javiska atď.) bude miesto aj pre spojenie technická crew, či vedľa výrazov ako obsadenie/obsadko bude aj anglicizmus cast. Niektoré divadlá majú pánsku a dámsku stranu (ale len tie, v ktorých sú oddelené šatne hercov po stranách javiska podľa pohlavia), inde umelci takéto výrazy nepoznajú. Veľké rozdiely sú – usudzujem podľa doposiaľ zozbieraných slov – aj v skúšobných priestoroch: v jednom divadle majú totiž na označenie takýchto nácvikových priestorov slovo kutloch, inde boli herci veľkorysejší a vzali svoju skúšobňu na milosť, hoci v nej niet okna na pustenie čerstvého vzduchu a v zime sem-tam chýba aj prísun tepla.

Ešte jeden moment poukazuje na osobitosť a potrebnosť samostatného slovníka divadelných profesionalizmov. Hoci vyššie sme sa zmienili o tom, že autori všeobecného výkladového slovníka objektívne nemajú možnosť pokryť do optimálnej miery aj profesijné výrazové aparáty, treba pre spravodlivosť a objektívnosť dodať, že prvý krok v ústrety takémuto širokospektrálnemu záberu jazykovedci urobili. Profesionalizmus ako kategória pomenovaní sa objavil vo všeobecnom výkladovom slovníku.²⁷ Tak sa doň ojedinele dostali aj divadelné profesionalizmy ako ferman či rekvizita. No hoci ide o vítaný prvý krok smerujúci k odhaľovaniu nepoznanej „hantýrky“ profesionálov z divadla, výklady ojedinele včlenených výrazov súvisiacich aj s divadelnou rečou sú podané na jednej strane „doširoka“ (tak ako to zodpovedá

²⁶ Porov. analogicky s „hacknutou“ češtinou podľa publikácie KAVKA, Martin – ŠKRABAL, Michal. *Hacknutá čeština. Neortodoxní slovník dnešní mateřštiny*. Jan Melvil publishing, 2018. ISBN 978-80-7555-058-3; resp. podľa opensourcingového slovníka „Čeština 2.0“ tvoreného od roku 2008 ako zdroja pre knižné vydanie „Hacknutej češtiny“. Dostupné na <https://cestina20.cz> [cit. 1. 2. 2019].

²⁷ V *Krátkom slovníku slovenského jazyka* (KSSJ), 1. vydanie v roku 1985, vo väčšej miere v novšom rozpracovanom *Slovníku súčasného slovenského jazyka* (SSSJ), z ktorého zatiaľ boli vydané tri časti: 1. časť A – G, 2006; 2. časť H – L, 2011, 3. časť M – N, 2015.

konceptii všeobecného výkladového slovníka), na druhej strane je samotný divadelníky výklad poddimenzovaný. Napríklad výraz *ferman* je v SSSJ trojvýznamovou jednotkou: prvý význam je historický (označuje úradný výnos/nariadenie pôvodne v islamskom prostredí), druhý podáva výklad o slovenských zastaraných písomných dokumentoch o udalostiach v časovej následnosti (čo je ilustrované na ukážke z knihy Hany Zelinovej, kde je zmienka o rodinnom *fermane*) a až tretí význam ponúka profil divadelného *fermanu*. Tam sa ale poskytuje len zostručnený výklad, podľa ktorého „*ferman* = záväzný denný rozpis programu divadelného súboru (skúšky, obsadenie, časový nástup a pod.)“. Nežiadalo by sa o *fermane* povedať nezasvätenému laikovi viac na priblíženie toho, o akú reáliu v čo najautentickejšie načrtnutej podobe ide? Divadelný slovník by súčasne nemusel profilovať prípadné významy pomenovania v kontextoch mimo divadla, teda divadelný profesionalizmus *ferman* by sa zaobišiel bez náčrtu jeho islamského pôvodného významu, ktorý je v divadelnom svete nefunkčný.

Slovo na záver

Každý slovník slúži primárne na vysvetlenie významov slov, ktoré čitatelia nemusia poznať. Tak je to aj v prípade rozpracovaného slovníka divadelných profesionalizmov. Je referenciou o tom, čo všetko laik či adept tejto profesie nevidí počas predstavenia, je nazretím „za oponu“, do sveta každodennosti divadla. Približuje svet divadelníkov v ich všednej práci, teda stvárnjuje celý korpus torty, nielen onú pomyselnú čerešničku ako ozdabu na vrchole, ktorou je v tomto prípade konkrétne predstavenie. Reč divadla, ktorú spracúvame v kombinovanom lingvisticko-teatrologickom tíme piatich spoluautoriek ako poctu storočníci slovenského profesionálneho divadla, má za cieľ priblížiť nedivadelníkom aj divadelníkom navzájom to, čo sa spája s prácou umeleckých i neumeleckých zložiek, aj to, ako synergicky prispievajú ku konečnému výkonu viditeľní i neviditeľní spoluaktéri inscenácií. Ich práca má viacero atraktívnejších i menej atraktívnych podôb, rovnako ako má rôzne podoby ich reč. Niektoré výrazové prvky v pripravovanom slovníku sú vznešenými metaforami (vyššie spomínaný príklad *cameo*), prípadne sú melioratívne a vtipné (*kikirík* – označenie pre najekvalitnejšie, resp. najvyššie položené miesta v hľadisku), alebo tajuplné, štekliace fantáziu (*komín* – výraz pre dve desiatky metrov vysoký technický priestor nad javiskom, v ktorom je povrazisko či lávka s osvetľovacími telesami). Iné sú na prvý pohľad šibalsky zavádzajúce (napríklad *rozstrel* (hlasová rozcvička) či *warm-up* (tanečná rozcvička) nepomenúvajú očakávateľné športové aktivity), ďalšie zasa provokatívne, nespisovné, neslušné. Slovník má byť totiž taký mnohotvárnny a „špatnokrásny“, ako je ním reflektovaná realita. Predstavený slovník divadelných profesionalizmov má rozhodne ambíciu priblížiť jazykový svet divadelníkov autenticky, plasticky a bez prikras.

THEATRE-RELATED PROFESSIONAL JARGON AS VIEWED BY A LINGUIST

Oľga ORGOŇOVÁ

The paper deals with the terminology category of the so-called professionalisms, which are used in verbal communication by the professionals within the Slovak theatre. The aim is to highlight to readers this specific vocabulary which oscillates between official and non-standard language (jargon). So far this issue has not been included in professional or general Slovak dictionaries. At the same time this is an attempt to highlight the overall context of the contemporary Slovak vocabulary production from the perspective of a linguistics specialist and, subsequently, incorporate theatre-related professionalisms into the dictionary. The text refers to a dictionary that is being prepared right now by our interdisciplinary linguistic and theatre-related team to pay homage to the upcoming one-hundred-year anniversary of the establishment of Slovak professional theatre.

Príspevok je výstupom grantového projektu VEGA 1/0338/16 Slovenský jazyk v komunikačných formáciách.

Oľga Orgoňová
Katedra slovenského jazyka
Filozofická fakulta UK
Gondova 2
814 99 Bratislava
e-mail: olga.orgonova@uniba.sk